

Likovna reinterpretacija povijesnih korzeta

Delić, Mateja

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Textile Technology / Sveučilište u Zagrebu, Tekstilno-tehnološki fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:201:748830>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-25**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Textile Technology University of Zagreb - Digital Repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
TEKSTILNO-TEHNOLOŠKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD
LIKOVNA REINTERPRETACIJA POVIJESNIH KORZETA

MATEJA DELIĆ

Zagreb, rujan 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
TEKSTILNO-TEHNOLOŠKI FAKULTET
Zavod za dizajn tekstila i odjeće

ZAVRŠNI RAD
LIKOVNA REINTERPRETACIJA POVIJESNIH KORZETA

Mentor: doc. art. Marin Sovar, ak. slik. graf.

MATEJA DELIĆ

0117231231

Zagreb, rujan 2022.

Temeljna dokumentacijska kartica

Naziv zavoda: Zavod za dizajn tekstila i odjeće

Broj stranica: 38

Broj fotografija: 20

Broj literaturnih izvora: 7

Broj crteža: 12

Članovi povjerenstva:

1. izv. prof. dr. sc. Katarina Nina Simončić, predsjednica

2. doc. art. Marin Sovar, ak. slik. graf., član/mentor

3. doc. dr. sc. Blaženka Brlobašić Šajatović, članica

4. doc. art. Lea Popinjač, zamjenica članice

Datum predaje rada: 8. 9. 2022.

Datum obrane rada: 9. 9. 2022.

SAŽETAK

Ovaj rad predstavlja evoluciju najkontroverznijeg dijela donjeg rublja u povijesti ženskog odijevanja - korzeta. Obuhvaća razdoblje od 16. stoljeća pa do danas. Opisuju se promjene u izradi koje su predočene vizualnim primjerima, razlozi promjena i negativne strane dugoročnog nošenja korzeta. Literatura koja je najviše pridonijela tomu je knjiga irske kostimografkinje Norah Waugh pod nazivom "*Corsets and Crinolines*". Velika pomoć je članak iz kanadskog studentskog časopisa antropologije autorice Rebecce Gibbson, "*Effects of Long Term Corseting on the Female Skeleton: A Preliminary, Morphological Examination*". Dodatna pomoć u istraživanju su modne web stranice, internet stranice muzeja, modni blogovi, predavanja i seminari te razne ilustracije i crteži. Cilj praktičnog rada je prikaz modernog korzeta uz dašak povijesti kojeg on predstavlja.

Ključne riječi: korzet, *stays*, žensko odijevanje, kitove kosti, silueta

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. TEORIJSKI DIO	3
2.1. Početak šesnaestog stoljeća do 1670. godine.....	3
2.2. 1670. godina do kraja 18.stoljeća.....	6
2.3. Početak 19-og stoljeća do 1925. godine.....	10
2.4. Od 1925. godine do sadašnjosti.....	19
3. REZULTATI RADA.....	22
4. ZAKLJUČAK.....	35
5. LITERATURA	36
6. POPIS FOTOGRAFIJA	37

1. UVOD

Svrha odjeće je dugo vremena bila da zaštiti ljudsko tijelo od vremenskih nepogoda. Ubrzo se ta definicija mijenja pa odjeća postaje znak i simbol po kojem su se ljudi razlikovali. Jedan od najzanimljivijih aspekata povijesti kostima je evolucija siluete. Silueta se može pratiti kroz više izvora, a najvažnije je da ona, bez obzira koje razdoblje oblikuje, ima arhitektonsku i ekonomsku pozadinu po kojoj se nosi.

Žensko i muško odijevanje je odražavalo promjenjivu liniju koju zahtijeva svako novo razdoblje, ali budući da je muškarac u prošlosti vodio aktivniji život nikada nije išao u pretjerivanje. Žena je, s druge strane, imala priliku ili "nepriliku" za pretjerivanje u modi. Žena se bez problema okrenula kitovoj kosti i čeliku kako bi postigla željenu siluetu, godinama se prilagođavala svijetu koji se mijenja i naposljetku odbacila sve umjetne rekvizite. Naglasak struka dao je temeljni ritam ženskoj odjeći i postao nepisani zakon dizajna.¹

Korzet je potporni odjevni predmet, nekada dio donjeg rublje, koji se obično nosi za oblikovanje torza određenog vremenskog perioda. Tradicionalno se koristio za umanjenje struka, naglašavanje grudi i bokova. Poznato je da su u prošlosti i muškarci nosili korzete, iako je ovaj predmet dugi niz godina bio sastavni dio ženskog odijevanja. Prva i točna pojava korzeta je nepoznata.² Najraniji primjerci se mogu pronaći na figurama keramike kasnog minojskog razdoblja, koje datira 1500. godine prije nove ere, pronađenim u Knossos-u na Kreti. Tijela ovih zmijskih božica (slika 1) su usko zatvorena u prslucima nalik pojasevima, za koje se smatra da su izrađeni od kože ili drvenih traka. Postoje dokumentirani slučajevi odjeće sličnog tipa poput korzeta koju su rano koristili stanovnici Južne Amerike, Egipta, antičke Grčke, Krete i Rimskog Carstva. U grčko i rimsko doba odjevni predmet sličan korzetu je bio podijeljen u dva komada. Izrađena su od jareće kože ili sličnog jakog materijala. U Grčkoj je materijal vezan oko trbuha, a fascija je podržavala poprsje koju Homer naziva *cestia*. U Rimu se potpora donjeg dijela trbuha nazivala mitra ili pojas, a *strophium* gornji dio.³

¹ WAUGH, Norah. 1954. Corsets and Crinolines. London, B.T.Batsford LTD (str. 7-8)

² Corset. Wikipedia. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Corset>

³ LARSEN, Erin. 2017. A brief history of the corset through 1950. URL : <https://refashioninghistory.com/2017/02/15/a-brief-history-of-the-corset-through-1950/>

Slika 1. Minojska božica zmija (procjena 2500-1500 pr.n.e.)

Riječ korzet potiče od umanjene starofrancuske riječi *cors* (latinskog *corpus*) što znači "tijelo". Dakle, u prijevodu znači "malo tijelo". Netko tko izrađuje korzete je korzetijer ili jednostavno izrađivač korzeta. Godine 1828. riječ korzet ušla je u opću upotrebu. Riječ je korištena u *The Ladies Magazine* uz opis "prošivenog prsluka" kojeg su Francuzi nazvali *un corset*.⁴

⁴ Corset. Wikipedia. URL : <https://en.wikipedia.org/wiki/Corset>

2. TEORIJSKI DIO

2.1. Početak šesnaestog stoljeća do 1670. godine

Tijekom srednjeg vijeka odjeća je slijedila prirodnu figuru ženskog tijela te se stoga nisu koristili nikakvi umjetni oblici u odijevanju. Pojavom odjeće koja je više prianjala uz tijelo, sredinom četrnaestog stoljeća, dolazilo je do nezadovoljstva vlastitog oblika kod starijih žena ili onih koje ga nikada "nisu imale". Pretpostavlja se da su zato počele jako vezati svoju unutarnju odjeću koja je bila od čvrstog materijala. U petnaestom stoljeću struk postaje viši i uži, ali još uvijek nije poznato da su se koristili ikakvi pomoćni oblici. Ovakav pripijeni odjevni predmet se nazivao *cotte*.

Do sredine petnaestog stoljeća razvila se nova, prostrana i ravna silueta nastala pod utjecajem renesansnog stila koji se polako širio. Zbog velikog razvoja industrije svile u Italiji i Španjolskoj moderniji materijali poput baršuna i damasta postaju zahtjevniji za izradu. Novi stil odijevanja dolazi sa juga pa nije iznenađujuće da je Italija zaslužna za izum prve umjetne potpore za tijelo, takozvani *busk* (slika 2). Smatra se da je Catherine od Aragon-a donijela ovu modu u Englesku, kao i *farthingale* – prva umjetna potpora za suknju.

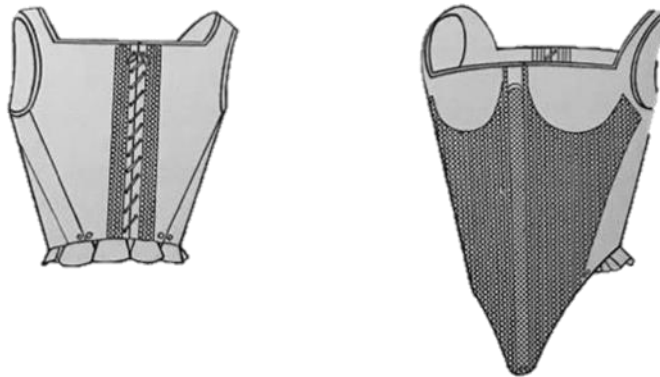

Slika 2. Francuski busk iz 18.stoljeća na kojoj muškarac drži srce koje žena probija mačem (gore, naopako), ispod je sirena, , ©Metropolitan Museum of Art

Početak šesnaestog stoljeća se stil oblačenja ponovo mijenja. Odvajanjem gornjeg i donjeg dijela došlo je do novih promjena i u struku. Kako je prsluk, gornji dio, neovisan od ostatka tkanine, sada se može još više zategnuti. Za takav rezultat žene su počele nositi još jedan odjevni predmet ispod kako bi gornji dio bio ravan, što su kopirale od muškaraca jer su ih oni već duže vrijeme nosili. Poznat je pod raznim ime-

nima kao što su *cotte*, *gambeson* i *doublet*, a u šesnaestom stoljeću se naziva *waistcoat*. On je bio izrađen od više slojeva teškog platna koji su skupa prošiveni. Poslije su dodavali bogate vezove, nakit, čipku i slično. Kako se pričvršćivanje nalazilo sprijeda, nosio se još jedan komad odjeće koji je pokrivaio vez – *stomacher*. Kada su žene počele nositi ovaj predmet nazivale su ga *pair of bodys* što bi u doslovnom značenju bilo "par tijela".

Ova prva verzija "korzeta" je bila jednostavne forme. Napravljen je od dva prošivena platna koja su oblikovala struk sa strane, dok se s prednje strane nalazio *busk* radi ukrućenja. *Busk* se radio od komada drveta, roga, metala i kitove kosti. Materijal bi uglavnom bio deblji na vrhu pa bi se postepeno sužavao prema dnu koji je bogato ukrašen što je vidljivo na drugoj slici. *Busk* bi se umetnuo među slojeve platna prednjeg dijela i zavezao. U slučaju da ga dama ne želi nositi lako bi se uklonio. U drugoj polovici stoljeća *pair of bodys* (slika 3) je ojačan dodavanjem kitovih kosti sa bočne i stražnje strane.

Slika 3. *Pair of bodys*

U sedamnaestom stoljeću se *pair of bodys* naziva *pair of stays*, naziv koji se koristio za označavanje odjeće sa umjetnim pomagalima koja se nosila ispod glavne gornje. U Francuskoj se zadržao naziv *corp*. Moda s početka sedamnaestog stoljeća je ostala dosta slična oblicima modi kraja šesnaestog stoljeća. Vratni izrez je postao širi i niži, a odbacivanjem *farthingale*-a tijelo haljine je kraće. *Stays* slijedi liniju struka i zadržao je prednji *stomacher* (slika 2), a za *busk* je stvorena opcija zamijene s bočnim karticama. Silueta je postajala mekša i kružnija, a brokati i velveti s printom su zamijenjeni sa jednostavnijim materijalima. Međutim, najkvalitetniji tekstilni materijali još uvijek dolaze iz Italije. U ovo vrijeme u Engleskoj izbija Civilni rat te dolazi do kraja

ekstravagantnog oblačenja, dok je u Francuskoj došlo do masovnog uvoza robe pa se stoga morao uvesti akt o zabrani nošenja takvih dobara. Ovaj akt je rezultirao u stvaranju vlastite francuske svile koja je stvarala novu modu. U kasnim tridesetim godinama dame u Engleskoj su gotovo pa potpuno odbacile *stays*. Stil je postao jednostavan bez značajnih detalja. Tek se u četrdesetima ponovo vraća naglasak na struku. Naramenice, koje su suštinski dio *stays*-a kako bi držale sve na mjestu, polako počinju padati na vrh ramena dok su prije bile na sredini. Ovom promjenom dolazi do ovalnog vratnog izreza koji je poznat po ovom periodu. Najraniji primjeri kostura kojim su se oblagali prsluci su željezna koja datiraju s kraja šesnaestog i početka sedamnaestog stoljeća. Napravljeni su od četiri željezne ploče dekorirane sa ornamentalnim perforacijama. Kako se suvremeni tekstovi većinom odnose na prsluke od kitove kosti kao modne, željezna se smatraju kao ortopedski instrument.

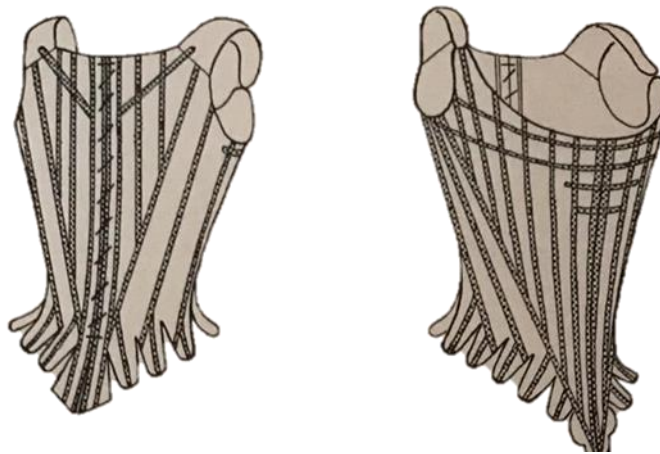
Slika 4. Francuski ili talijanski *stomacher*, kasno 17. ili rano 18. stoljeće, ©Museum of Fine Arts Boston

2.2. 1670. godina do kraja 18.stoljeća

U osamnaestom stoljeću prsluci se nazivaju samo *stays* (slika 5). Nakon 1650-te godine struk se spušta prema dolje. Ovo se postizalo produžavanjem prednjeg i stražnjeg dijela te bočnog preko kukova. Produžavanje je uzrokovalo potrebu dodavanja prednjih bočnih šavova koji su išli od otvora za rukav pa do vrha *busk*-a, tako i sa stražnje strane. Kostí su umetnute ispod ruke da slijede šavove. Zaobljenim oblikom se dao vitkiji izgled tijela. Vrh *busk*-a je nekada bio zakrivljen pa bi šav slijedio njegov oblik. *Stays* se još uvijek pravi od više slojeva čvrstog tekstilnog materijala, a između su umetnute kosti koje su pričvršćene šavovima. Veže se s prednje ili stražnje strane. Iako su kitove kosti jedna od glavnih asocijacija na steznik, on ih nije morao u potpunosti sadržavati i takav *stays* se naziva *half-boned* (slika 6).

Slika 5. Stays s početka 18. stoljeća

Slika 6. *Stays koji nije skroz popunjen kostima*

Dosada je *stays* postao neizbježan dio ženskog odijevanja, a majstori za pravljenje steznika su dobili službeno zanimanje, takozvani *the staymaker* - korzetijer.

Visoke i uske linije u arhitekturi i namještaju s kraja sedamnaestog stoljeća su prakticirane i u modi, kao na primjer visoke "*Fonranges*" frizure. Neke promjene su vidljive i kod prsluka. Kako bi tijelo izgledalo još vitkije dodano je još šavova koji su još više ispeglali i izravnali tkaninu u struku. Kostii su umetnute pod suptilnim kutom kako bi steznik djelovao još elegantnije. Dio za ramena se vratio na vrh ramena kako bi se nastavila sužena linija prema gore. Naramenice su spojene sa stražnjim dijelom te su ponekad i one sadržavale kosti. *Stays* ovog vremena možemo prepoznati po broju šavova i njihov, još uvijek, prilično grub završetak. Gornji sloj tkanine steznika je uglavnom svila, brokat ili vez.

Do sredine osamnaestog stoljeća tehničke vještine izrađivača korzeta su dosegle visok napredak. Osim umetanja kostiju u steznik i odvojenog prednjeg dijela, *busk*-a, pojavljuju se dodatne kosti za oblikovanje unutar *stays*-a. Koristili su više zakrivljenih komada i kosti su bile teže. Polagali su ih preko gornjeg prednjeg dijela kako bi poprsje bilo zaobljenije. Smjer slaganja kostiju je uvijek varirao, ali su uvijek poredane dijagonalno na prednjoj bočnoj strani zbog sužavanja tijela. Kroz cijeli period prsluk je bio popunjen ili djelomično popunjen kostima. Kod skroz popunjenih kosti su se slagale blizu jedna druge. Kada bismo uzeli u obzir da se sav proces stvaranja, šivanja i rezanja kostiju, kako bi odgovaralo točnoj poziciji tijela odvijao ručno, ne preostaje nam ništa nego diviti se majstorstvu.

Vezanja prsluka su bila: centrirano stražnje, prednje ili oboje. Vezanje sa stražnje strane su koristile trudnice. Kada bi se vezalo s prednje strane onda bi gornji dio bio širi te se sužavao prema dolje. *Stomacher* bi se umetnuo s prednje strane da pokrije uvez ili iza njega. Otvaranjem haljina s prednje strane uvezivanje je postala značajka dizajna, a ako je korišten *stomacher* uglavnom bi bio dekoriran. Najbolji primjerci *stays*-a ranog osamnaestog stoljeća imaju mnoštvo šavova, preciznost i kvalitetu. Engleski gornji dio odjeće je bio krući nego francuski što se odlikovalo suptilnijim oblikovanjem šavova. Između 1720-te i 1740-te godine u Francuskoj je bila popularna haljina *battante*. To je duga i široka haljina koja se nosila s otvorom koji je pokazivao *stays* što je posljedično postalo važno baš kao i haljina. *Stays* su znali biti prekriveni pamukom koji je montiran s temeljnim dijelom tako da su šavovi vidljivi s vanjske strane.

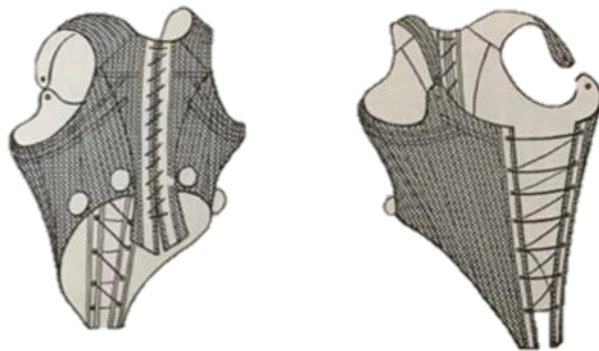
Do druge polovice osamnaestog stoljeća izrađivači su shvatili da su kosti i njegova potpora glavni razlog zbog kojeg *stays* daje željeni oblik tijelu, pa su smanjili količinu šavova. Temeljni materijal se nekada radio samo od šest dijelova: dva prednja, dva stražnja i dvije naramenice. Ovakav *stays* je imao veoma otvoren vratni izrez, a stražnji dio je ostao dug. Radili su ih s manje šavova, prekrivene pamukom ili svilom, krutog i suptilnog oblika budući da je završni dio bio oblikovanje vrućom peglom.

Postoji još jedna verzija *stays*-a često zanemarena, a to je *le grand corps* ili *le corps de cour*. Kada se moda promijenila oko 1680-te godine prepoznato je da su gola ramena i ravno pogodan gornji dio odjeće odlična postavka za nakit, bogati brokat i čipku pa je *stays* zadržan. Šavovi su slijedili modernu liniju, ali su naramenice uvijek nošene spuštene. Ovako se nosio u Francuskoj sve do Revolucije kao iznimno formalna odjeća. U Engleskoj su pravila bila manje stroža. *Stays* sa golim ramenima se nosio za svečane ceremonije, krunidbe, kraljevska vjenčanja i slično.

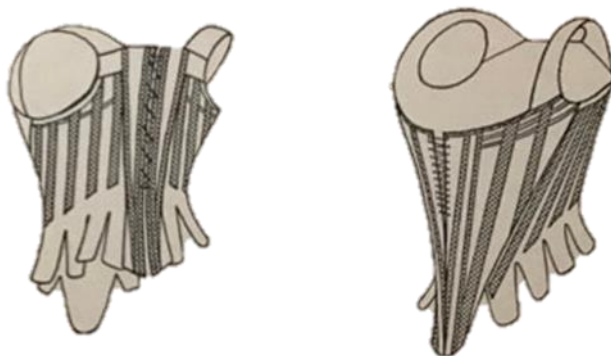
Ovo su, danas, zapravo najljepši primjeri u muzejima. Za rukave se koristila čipka, što na modernim nedostaje. Očito je da su bogato ukrašeni steznici morali biti vidljivi jer tadašnji izrađivači nisu tratali svoju umjetnost. Ponekad je prsluke teško točno datirati jer nisu svi imali profesionalnog krojača, nego su ih sami pravili kod kuće. Tada su postojali i dječji *stays* kojeg bi djeca oblačila čim prohodaju radi uspravnog držanja.

Krajem sedamnaestog stoljeća štampana platna dolaze na Zapad sa Istoka. Toliko je postalo nošeno i popularno da su industrije svile i pamuka išle u protest. Unatoč donesenom zakonu koji zabranjuje printani i potiče tipičan laneni i pamučni materijal, ipak nije bilo uspjeha. Poslije su

ograničenja ukinuta. Ubrzo se počinje razvijati "nemaran" tip haljina. To je jednostavna haljina od muslina koja se širi u struku. Sa ovim dolazi do pojave laganijih *stays*-a koji su na početku rezani kao prethodni, međutim s manje krutog materijala i kostiju. Kako se gornji dio haljine skraćivao tako je i prsluk. Stražnji dio je postao veoma tijesan, a prednji niži. Kartice sa bočnih strana su se nalazile na visokom struku ili su potpuno odbačene (slika 7). Količina kostiju je još uvijek varirala, a to je dovelo da ih kod nekih nema nikako (slika 8).

Slika 7. Stays s visokim strukom

Slika 8. Lagani stays s manje kostiju

Na kraju stoljeća zbog kaotičnih posljedica Francuske revolucije i uzdizanja antičkog stila dodatno su pojednostavili žensku odjeću. Sav višak materijala je odbačen, a tomu se i *stays* prilagodio. Postao je obična traka ili je skroz odbačen. Ovdje je privremeno završila vladavina ženskog tijela od kitove kosti.⁵

⁵ WAUGH, Norah. 1954. Corsets and Crinolines. London, B.T.Batsford LTD (str. 17-45)

2.3. Početak 19-og stoljeća do 1925. godine

Početak devetnaestog stoljeća na žensku siluetu utječe ideal Grčke figure antičkog doba. Ona je izgledala prirodno sa visokim okruglim grudima i dugim zaobljenim udovima. Nosile su se mekane i lagane haljine od muslina. Haljine bi se prilijepile i pokazale svaku konturu tijela. Stoga, odbačeno je sve suviše donje rublje koje bi moglo pokvariti siluetu, uključujući i *stays*. Ova moda se više prakticirala u Francuskoj, gdje se društveni poredak skroz srušio, nego u Engleskoj. Svakako, postoji mnoštvo referenca na engleskom i francuskom toga vremena kako za korištenje tako i za nekorisćenje *stays*-a. Pretpostavlja se da su oba stila ipak prakticirana. Mlade žene sa idealnom figurom su ga zaista odbacile, ali ostale su se morale posegnuti nekim podmetanjima kako ne bi prelazile granicu i uklopile se u tadašnje modne standarde.

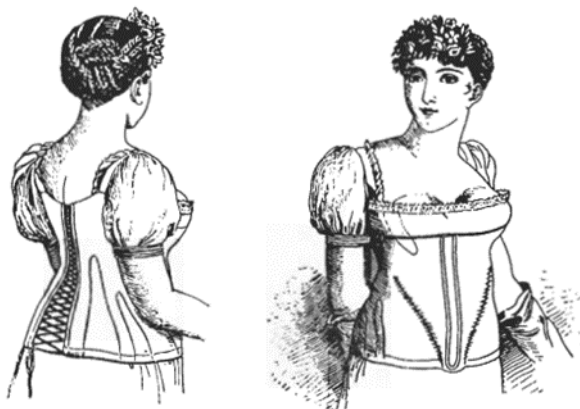
Jednostavne haljine od muslina dizajnirane 1800-tih godina su montirane na pamučnu podstavu s dva bočna komada koji su odvojeni. Oni se križaju i pričvršćuju sprijeda podupirući grudi. Ovakva potpora je djelovala kao svojevrсни grudnjak i često jedini oblik nošenja *stays*-a, što ipak većinom nije bilo dovoljno. U Engleskoj se još uvijek nose prsluci s kitovim kostima koji su prevladavali krajem osamnaestog stoljeća. Kako bi odgovarali prevladavajućem načinu išli su točno preko bokova gdje su prijašnje kartice zamijenjene umetcima. Nekada bi bio ojačan mekšom ispunom, a nekada kostima što je ovisilo o građi tijela. Ova vrsta prsluka se pojavljuje kao ilustracija u karikaturama razdoblja što potvrđuje da nije bila modna odjeća već pomoćno sredstvo za kontrolu figure (slika 9).

Slika 9. Karikatura, James Gillray

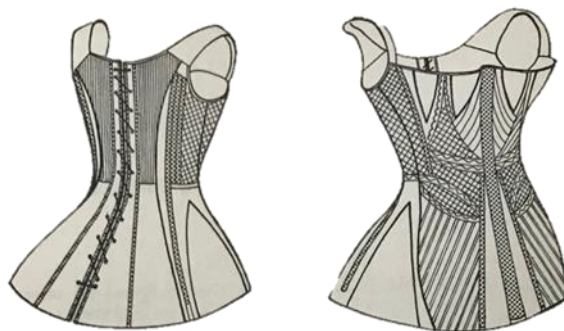
Eksperimentiranjem su pokušavali dobiti pravi grčki oblik. Među njima je i dugi pleteni *stays* od svile ili pamuka. Od sada se u Francuskoj pripijeni odjevni predmet za tijelo naziva korzet, a moda koja je kopirana u Engleskoj kroz staru formu *stays*-a je također zadržana.

U časopisima, datirani između 1809. i 1810. godine, se pojavljuju članci u kojima se izravno negoduje protiv povratka korzeta i siluete koju pruža: duže tijelo, punije suknje i naglašenija linija struka koja korzet ponovo dovodi u korist (slika 10).

Slika 10. Corset à la Ninon

Vraćanjem korzeta je došlo i do nekih promjena. Nova vrsta poprima oblik čiji naglasak nije na krutom, ravnom tijelu već na zakrivljenim linijama koje teku iz uskog struka. Opet počinje sa jednostavnijim oblicima jakog pamučnog materijala (na početku je to bio *jean* , poslije poznat pod nazivom *coutil*). Dok je struk bio visok, konstrukcija se sastojala od četiri dijela: dva prednja i dva stražnja. Pravilo koje se oblikovalo je da šavovi budu centralni. Zaobljeno poprsje je stečeno umetanjem dva ili više *gusset*-a (umetak ili dodatni komad tkanine) sa svake strane gornjeg prednjeg dijela. *Gusset* se stavljao i na položaj bokova kako bi ih proširio (slika 11). Kako se struk produžavao postepeno 1835. pojavljuje se *basque* oblik na suknji. Sa ovim oblikom suknja postaje sve šira i bujnija što je dovelo do skraćivanja korzeta. Do sredine stoljeća je poprilično postao kratak. Za uži oblik se široki обруč umetao u središnji prednji dio, a uže kitove kosti u stražnju sredinu leđa. Dodatne kosti bi se umetale s bočnih i stražnjih strana. Korzeti su se izrađivali kod kuće iako su postojali specijalizirani moderni krojači. Od 1860-ih su se u časopisima mogle pronaći upute za izradu i konstrukciju. Korzeti su se mijenjali brže nego prije.

Slika 11. Korzet sa dodanim umetcima

S razvojem industrije u devetnaestom stoljeću razvili su se i novi praktičniji materijali za odjeću. Tako su 1828. godine nastale metalne ušice, prvi čelični pričvršćivač za *busk* te razne ideje za vezanje i odvezivanje. Francuz Jean Werly je pravio tkane korzete gdje su umetci već ugrađeni tokom procesa tkanja. Korzeti su pravljeni od bijelog pamuka s laganim kostima. Bili su jednostavni za nošenje te postali toliko popularni da su se nosili do 1889. godine. U Francuskoj se krajem 1840-ih pojavljuje korzet bez umetaka. Korzet je izrađen od sedam do trinaest posebnih komada od kojih je svaki oblikovan u struk. Kada je krinolina dosegla vrhunac, korzet se skupljao kako bi struk izgledao što manji (slika 12). Ovakav korzet je bio izuzetno kratak. Steznik sredine 19. stoljeća nije bio težak, vezao se, a nekada i prošivao. Kako se nosio preko podsuknje i krinoline,

središnji *busk* i stražnje kosti su bili zakrivljeni u struku. Korzeti su se kategorizirali i po bojama. Bijele su nosile dame visokog statusa, a sivi, crveni i naposljetku crni su bili ekonomičniji.

Slika 12. Kraći francuski korzet

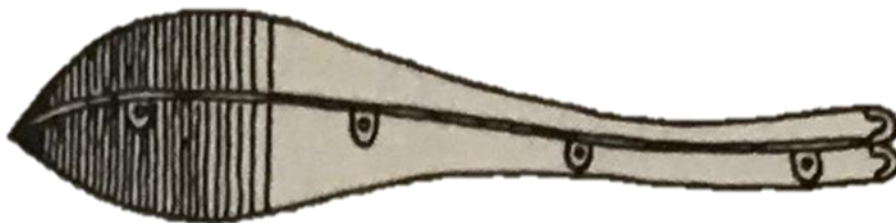
Početakom 1870-ih godina krinolina se počinje odbacivati u korist vreve.⁶ Vreva je svojevrsni valjak koji se stavlja ispod gornjeg dijela suknje u donjem stražnjem dijelu struka kako bi dao posebno vijugav oblik.⁷ Haljina se počela oblikovati sprijeda i oko bokova. Ovim elementima korzet je došao na svoje te nije ga više bilo lako napraviti kod kuće. Industrija korzeta je dobila ogroman poticaj. Također, od sada se u ženskim časopisima počelo detaljnije pisati o dijelovima haljine. Kako bi se sve bolje razumjelo proširena je i količina ilustracija. Dosadašnje rijetke reklame za korzete postaju sve češće što dovodi do razvoja novih raznolikih vrsta. Zagovarali su se novi izumi za rješavanje dizanja i boranja korzeta, pa i sprječavanja lomljenja kostiju u struku. Lom kostiju je znala biti učestala pojava zbog pretjerane krivulje na poprsju i bokovima. Eksperimentirali su sa raznim oblicima kostura, bili prave kosti ili čelik. Kitova kost je bila veoma tražena pa je posljedično postala vrlo skupa i oskudna. Zbog toga su nekada koristili i metal.

Dva glavna načina rezanja tkanine za korzet nastavila su se prakticirati neovisno radilo li se sa *gusset*-om ili *busk*-om. Krajem šezdesetih godina predstavljen je proces parnog oblikovanja. Kada se korzet sašije on je uštirkani i osušen kako bi se oblikovao na metalnom kalupu. Godine 1873. pojavio se oblikovani *busk*. Bio je uzak na vrhu, zakrivljen u struku i proširen kako bi dao

⁶ WAUGH, Norah. 1954. Corsets and Crinolines. London, B.T.Batsford LTD

⁷ Povijest suknji: od izgleda do osvajanja svijeta. Fashion decorexpro.com. URL: <https://fashion-hr.decorexpro.com/yubki/istoriya/>

oblik kruške. Nazvali su ga "*spoon busk*" i viđan je na modernim modelima do 1889. godine (slika 13). Metalni parni kalup, *spoon busk*, više kostiju i vezanja učinili su korzet mnogo težim i restriktivnijim odjevnim predmetom.

Slika 13. "*Spoon busk*"

Jedan model, ranih osamdesetih godina 19. stoljeća, se sastojao od dvadeset oblikovanih komada i šesnaest kitovih kostiju sa svake strane uključujući i *spoon busk*. U ovom razdoblju se povremeno koristilo stražnje ili prednje centralno vezanje kako bi se sačuvala neprekinuta linija glatkog i pripijenog gornjeg dijela odjeće. Korzet se nosio preko podsuknje, a ona je bila raspoređena na oblikovanoj vrpici kako bi se izbjegla nepotreban masa oko struka. Ponekada bi bila fiksirana za vrpicu koja se zatim pričvrsti na donji rub korzeta. Krajem osamdesetih godina se pojavljuju tregeri koji su do kraja stoljeća bili montirani na zasebnu traku vezanu oko struka. Korzet je sada vrlo elegantan artikl u ženskom ormaru te se mnogo pažnje posvećuje njegovom dizajnu i izradi. Postoje lijepi primjerci iz osamdesetih crnog satena strojno obrađen žutom, plavom, ružičastom ili zelenom bojom gdje se kosti drže u položaju šavnim vezom. Najskuplji može biti izrađen od satena, kao što je primjerice bijeli satenski vjenčani korzet izvezen cvijetom naranče. Stariji modeli koji su obično sive boje obloženi žicom proizvodili su se za jeftinu trgovinu, dobrotvorne ustanove, popravne domove i tako dalje. Krajem 1880-ih dolazi ponovo promjena u silueti, postajala je sve tvrđa i manje zaobljenija, a tijelo duže – poznato pod nazivom linija "Luj XV". Redovi kratke poprečne trake ili vrpce kitove kosti, smještenih na vrhu korzeta, izoštrili su konture ženskog poprsja (slika 14). Središnji prednji čelik je ponovo postao uzak, ali još uvijek zakrivljen preko abdomena, izgubio je konkavni uron u struk. Rezan je na istom principu, međutim više su se koristili elastični umetci. Njihova vrijednost je dugo bila cijenjena, ali kvaliteta je i dalje bila loša pa materijal nije došao na svoje sve do 1920-ih godina.

Slika 14. Korzet sa izoštrenim konturama

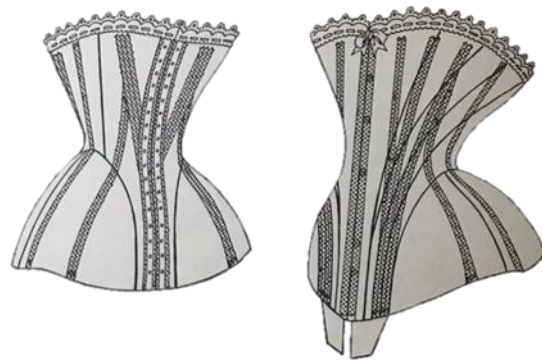
Najbolji korzeti su se krojili od obojene svile, satena, ili svilenog broša. Veliki razvoj trgovine korzetom je počeo stvarati rezultate koji su uključivali poboljšanje materijala i završne obrade. Ovo je značilo da se korzet sada može proizvesti kao elegantan odjevni predmet koji damama pristaje kao rukavice, te s time zajamčeno oblikuje njezinu figuru. Sa ovim postignućem, nije iznenađujuće da su krojači profitirali i lansirali novu liniju. Suknje su počele odgovarati figuri, a bokovi i stražnjica su konačno isplivale iz stoljetne draperije kako bi postale središte interesa za odjeću još dugo vremena.

Tijekom devetnaestog stoljeća naglasak siluete je bio na malom struku i oblinama. Teži steznik s kraja stoljeća je to još više preuveličao sve dok ženino zdravlje nije postalo ozbiljno ugroženo. Pariška liječnica Ines Gaches-Sarraute je bila jako dobro upoznata s tim problemom.⁸ U istraživanju provedenom 2015. godine, ispitivanjem nekolicine korzeta Muzeja Viktorije i Alberta, navode se posljedice kao što su deformacija kostiju, atrofirani mišići, povećana mogućnost pobačaja. Ovi problemi su negdje doveli do pitanja da li su oni primarni uzrok drugih simptoma poput izostanka menstruacije, lupanje srca, probavne smetnje i iskašljavanje krvi. Čak ni trudnice nisu pobjegle od potrebe da budu unutar korzeta. Za njih su izrađeni posebni korzeti s bočnim umetcima ili posebnim kopčama preko grudi kako bi se prilagodile njihovom promjenjivom obliku.⁹ Kako je liječnica Gaches-Sarraute i sama izrađivala korzete, ona je 1900. godine dizajnirala novi model kako bi spriječila daljnju deformaciju ženske anatomije. Glavna ka-

⁸ WAUGH, Norah. 1954. Corsets and Crinolines. London, B.T.Batsford LTD

⁹ GIBSON, Rebecca. 2015. Effects of Long Term Corseting on the Female Skeleton: A Preliminary Morphological Examination. Nexus: The Canadian Student Journal of Anthropology, Vol. 23, Issue 2

rakteristika novog korzeta je *busk* s ravnim prednjim dijelom koji se, počevši niže na liniji poprsja, nastavlja preko trbuha bez uranjanja u struk. Tregeri za čarape su sada pričvršćeni za korzet, držali su liniju siluete zategnutu i podupirali trbuh, a prsni koš oslobodili. Moderna žena je novi korzet prihvatila i usvojila sa oduševljenjem. Međutim, ubrzo se vraća pretjerivanje u zatezanju zbog želje za što užim strukom. Ovo je rezultiralo poznatom krivuljom "S". Poprsje se nadvilo preko donjeg prednjeg dijela, a stomak bi se pritisnuo teškim prednjim *busk*-om što bi dovelo do nabujalosti sa bočne i stražnje strane. Ovaj korzet je bio dosada najzahtjevniji i najkompliciraniji za rezanje i oblikovanje. Izrađen je od deset do petnaest zakrivljenih komada sa svake strane uz dodatne *gusset*-e, raznih stupnjeva težine i količine kitove kosti i čelika (slika 13). Ponekad su ovi korzeti bili dugi, nekada kratki, obloženi ili neobloženi. Skupocjeni su se pravili od satena i svile, obrubljeni pravom čipkom i vrpcom. Plava "leptir" boja je bila najtraženija i omiljenija.

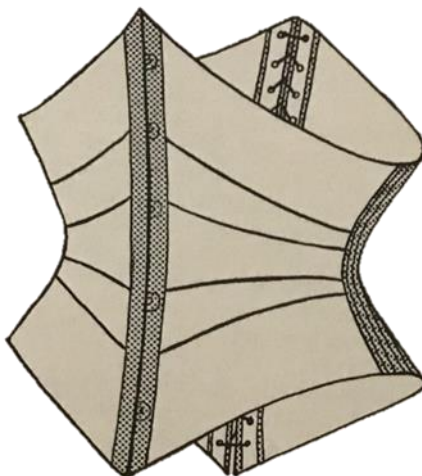
Slika 15. Korzet ravnog fronta, oko 1901. godine

Vrhunac "S" siluete je bio između 1904. do 1909. godine. Od tada se linija počela polako ispravljati. Tek 1907. godine suknje gube svoju punoću i dolaze novi oblici dugih i vitkih haljina. Naravno, i korzetijeri su pratili najnovije trendove i sa odgovarajućim obvezama počeli izrađivati ravnije i duže korzete s još nižim poprsjem koji dovoljno prelaze preko bokova. Zbog ravnije linije korzet se sastojao od manje komada, korišteno je manje kostiju i često je elastični *gusset* umetnut u bazu radi lakšeg kretanja. Kako su došla vremena da se standardi u modi još brže mijenjaju, i ovaj stil je postao pretjeran. Korzet bi ponekad postao tako dug, nekih sedamnaest centimetara od struka prema dolje, i uzak da bi se bočne strane ranjivo trljale sa tijelom, a u nekim modelima je bilo nemoguće sjesti.

Nekada poslije u dvadesetom stoljeću se pokušala vratiti Empire linija, pa je s vremena na vrijeme vodeći krojač i napravio haljinu sa visokim strukom. Ovaj stil zahtjeva vitku siluetu i haljina je postala poput plašta. Lakši materijali i manje kostiju dali su gipkost i suptilnost linijama figure korzeta, koje su sada vidljivije ispod prijanjajući suknji, ali se rez steznika nije promijenio. Kako je visoki struk skrenuo pozornost na poprsje, *busk bodice* je postao nužan dodatak korzetu. Ova linija je bila u punom jeku kada je Prvi svjetski rat zaustavio daljnji razvoj.

Prije nego je predstavljen *busk bodice*, potporu grudima su davale naramenice na korzetima. S novim modelom niskog vratnog izreza to više nije bilo praktično. Korzet s naramenicama se prestao nositi negdje 1840-ih, iako bi se mogli vidjeti od 1890-ih do 1954. na modelima po mjeri. *Busk bodice* je evoluirao od ranijeg *petticoat bodice*-a od bijelog pamuka koji se nosio u devetnaestom stoljeću preko korzeta kako bi ga držao čistim i skrivao ga. Godine 1900. se odvojio u dva različita odjevna predmeta, *busk bodice* i *camisole*. Prvi je prikladniji i lagano popunjen kostima kojeg su nosile žene bujnijeg poprsja, a drugi je labaviji i ukrašeniji te su ga nosile mršavije žene. Voluminozno donje rublje je bilo dobro povučeno unutar korzeta da je *busk bodice* izgledao nepotreban. S vremenom se i donje rublje pojednostavilo te je nastao *brassiere* - grudnjak.

Ratne godine zaustavljaju pretjerivanje u modi i donose labaviju, udobniju, bezličnu i bezobličnu odjeću u kojoj se ubraja i korzet. Još jedna vrsta steznika se pojavljuje početkom dvadesetog stoljeća, a to je steznik za sportsku odjeću ili "haljine za odmor" (slika 16). Modeli su pravljani od vrpce i pletenog tkanja s laganim istezanjem. Prvi elastični pojas se pojavljuje 1911. godine koji je bio uvijek lagano ispunjen kostima, te ponekad zakopčan ili zakačen sa strane kako bi se odvojio od prednjeg *busk*-a. Lagani korzeti nose se tijekom rata i samo starije žene nastavljaju nositi starije i teže modele s punim kosturom. Promjene u donjem rublju se nastavljaju, sada su još jednostavnije krojeni, nježno ukrašeni i izrađivani od prozračnog platna poput žoržeta i šifona za luksuznije komade, ali tipično bi se koristio tanji pamuk. Omiljena boja je postala ružičasta što se proširilo i na korzete.

Slika 16. Korzet za sport

Trebalo je modnom svijetu nekoliko godina da se oporavi od stravičnog Prvog svjetskog rata. Udobnost, a ne oblik, postala je vodilja u odabiru steznika. Većina žena se sada navikla na novopronađenu slobodu kretanja. Iz ovoga je proizašla nova moda nezrele djevojke koja nije zahtijevala potporu. Žene koje su slijedile modu nisu u pravilu nezrele učenice, stoga još jednom izrađivač korzeta uskače kako bi napravio što bezobličniju figuru. Haljine bi imale struk čak na bokovima – problem je bio sakriti struk i ukloniti sve obline. Korzet, sada postao steznik, je bio blago oblikovan sa nekoliko kostiju pružajući željeni oblik. Povećala se uporaba elastike i ploče često zamjenjuju vezice dok nije postao potpuno elastičan, takozvani *the roll*, bez kostiju i vezanja. Sa njim se nosio grudnjak, izrađen od ravnog komada materijala i vrlo nezatno zašiven sa strane. Ponekad bi se grudnjak izrađivao od elastike ali u svrhu izravnavanja poprsja i uklanjanja oblina. Zbog dodatne potpore dodani su tregeri. Oni su bili samo kratka veza za stvaranje *corselette*-a (slika 17) čime je postignuta jednolična ravnost. Mlade žene, sada dobro upoznate sa fizičkim treningom, nose steznike i grudnjake. Zrelije žene koriste *corselette* dok starije dame još uvijek nose korzet obložen kostima.¹⁰

¹⁰ WAUGH, Norah. 1954. Corsets and Crinolines. London, B.T.Batsford LTD (str. 75-92)

Slika 17. All in one ili corselette

2.4. Od 1925. godine do sadašnjosti

Budući da je Drugi svjetski rat proglašen 1939. godine, modna industrija je pogođena uskraćivanjem tkanina, a posebno onih luksuznijih. Ljudi su se snalazili s onim što su imali. Patentni zatvarači bili su zabranjeni, a ostali materijali ograničeni.¹¹ Žene su nosile *All in one* ili *corselette*. Nježnija i laganija verzija korzeta, iako se riječ korzet dosta slabo koristio zbog prizivanja misli o restriktivnoj odjeći viktorijanskog doba.¹²

Kada je rat završio 1945. godine, ljudi su udahnuili dašak sigurnosti nakon par godina bez njega. U nekim državama se nastavila racionalizacija, međutim Christian Dior je 1947. godine revolucionirao modu lansirajući svoju kolekciju *The New Look* u Parizu.¹³ U 50-im godinama žene sve češće nose *girdle* (slika 18), odjevni predmet koji okružuje donji trup i oblikuje tijelo.¹⁴ Izrađen je od lateks gume i pruža čvrsti obris kojeg zahtjeva moda. Napredak u proizvodnji tekstila dopustila je oblikovanje bez kostiju.¹⁵

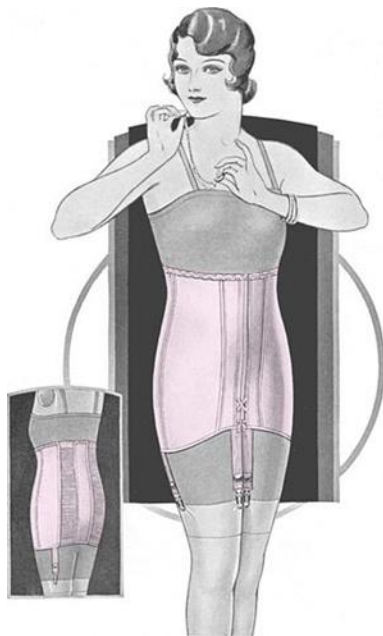
¹¹ CORSET TIMELINE. HISTORY OF CORSETRY. URL : <http://tahliamckellartextiles.weebly.com/corset-timeline.html>

¹² 1940s Lingerie- Bra, Girdle, Slips, Underwear History. 2014. VINTAGE DANCER. URL: <https://vintagedancer.com/1940s/1940s-lingerie-history/>

¹³ CORSET TIMELINE. HISTORY OF CORSETRY. URL : <http://tahliamckellartextiles.weebly.com/corset-timeline.html>

¹⁴ Girdle (undergarment). Wikipedia. URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/Girdle_\(undergarment\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Girdle_(undergarment))

¹⁵ CORSET TIMELINE. HISTORY OF CORSETRY. URL : <http://tahliamckellartextiles.weebly.com/corset-timeline.html>

Slika 18. Girdle

Dizajnerica Vivienne Westwood počela je sedamdesetih godina koristiti korzete kao dio svoje historicističke punk estetike (slika 19). Ona ih je zamislila i predstavila kao simbol osnaživanja žena umjesto da ih veže.

19. Slika Vivienne Westwood corsets, Getty Images

Osamdesete su bile relativno prosperitetno vrijeme za cijeli svijet. Dolaskom novijih medija, pojave slavnih osoba i supermodela, dizajneri su imali puno slobode.¹⁶ Jean-Paul Gaultier i Thierry

¹⁶ CORSET TIMELINE. HISTORY OF CORSETRY. URL : <http://tahliamckellartextiles.weebly.com/corset-timeline.html>

Mugler uveli su korzete u svoje dizajne. Stella McCartney, Yves Saint Laurent, Tom Ford i Nicolas Ghesquière u Balenciagi eksperimentirali su s korzetima ili krojenjem korzeta koji su ponekad bili slojeviti i nosili se preko odjevnih predmeta potkopavajući ih iz donjeg rublja. Korzeti također imaju dugu tradiciju u modnoj fotografiji, gdje se koriste za simbolizaciju ženske seksualnosti. Korzet se oživljava u obliku vanjskog dizajna odjeće kojeg nose ikone popularne kulture, poput Madonne. Madonna je za svoje brojne scenske nastupe nosila korzete dizajnera Jean Paul Gaultier-a (slika 20).

Slika 20. Madonna na turneji 1991. godine, Getty Images

Od kraja prošlog stoljeća pa do danas korzete popularno nose entuzijasti i kao dio fetišističkih, *cross-dressing* i burlesknih praksi. Iako možda više nisu dio svakodnevice, nikada nisu uistinu nestali iz mode.¹⁷ Moderno plastično otkoštavanje, mrežne pločice i njihova povremena, nipošto svakodnevna, uporaba učinili su ih mnogo ugodnijima od onih u kojima su patili naši preci.¹⁸

¹⁷ BASS-KRUEGER, Maude. 2019. Vogue's fashion encyclopaedia: The history of the corset. VOGUE. URL: <https://www.vogue.fr/fashion/article/vogues-fashion-encyclopaedia-the-history-of-the-corset>

¹⁸ 2014. CORSETS 1800 – 1990S – CORSET HISTORY TIMELINE. Blue 17 Vintage clothing. URL: <https://www.blue17.co.uk/vintage-blog/corsets-1800-1990s/>

3. REZULTATI RADA

Kreativni dio završnog rada se sastoji od 12 digitalnih rješenja. Cilj je napraviti spoj povijesnog i modernog korzeta. Boje koje dominiraju u kolekciji su bijela, crna, zelena i narančasta. Glavni elementi su prorezi i uzice. Naglašavanjem *busk*-a i tradicionalnog oblika kostura oživljavala sam povijesni korzet, dok minimalni dizajn uzoraka predstavlja sadašnje trendove i modu. Zamišljeni tekstilni materijal bi bio pamuk.

Neki ljudi smatraju da je tehnologija prijetnja originalnošću umjetničkog stvaranja. Međutim, istraživanja otkrivaju neke prednosti digitalnog crtanja, a to su: povećani pristup, pogodnost, trenutno dijeljenje i ušteda vremena. Ono omogućuje dizajneru da lakše i brže ažurira, ispravi i reproducira vizualne informacije. Još jedna praktična upotreba je mogućnost softvera da komunicira sa strojevima za pletenje i tkalačkim stanovima. Ovo su samo neki od razloga vlastitog izbora digitalnog kreiranja.

Izborom boja sam htjela obuhvatiti njihova značenja i simbolizam. Stoga, bijela je za nevinost i čistoću, a crna formalnost i misteriju korzeta. Zelena je znak rasta i evolucije kroz koju je oblik korzeta prolazio, a narančasta označuje kreativnost. Na trećoj i sedmoj kreaciji nalazi se tekstilni uzorak slova "M" u kombinaciji zemljanih tonova. Smatram da je praksa čvrstog vezivanja korzeta od važnog značaja, te sam stoga dodala uzice kao simbol boli, patnje i modifikacije figure.

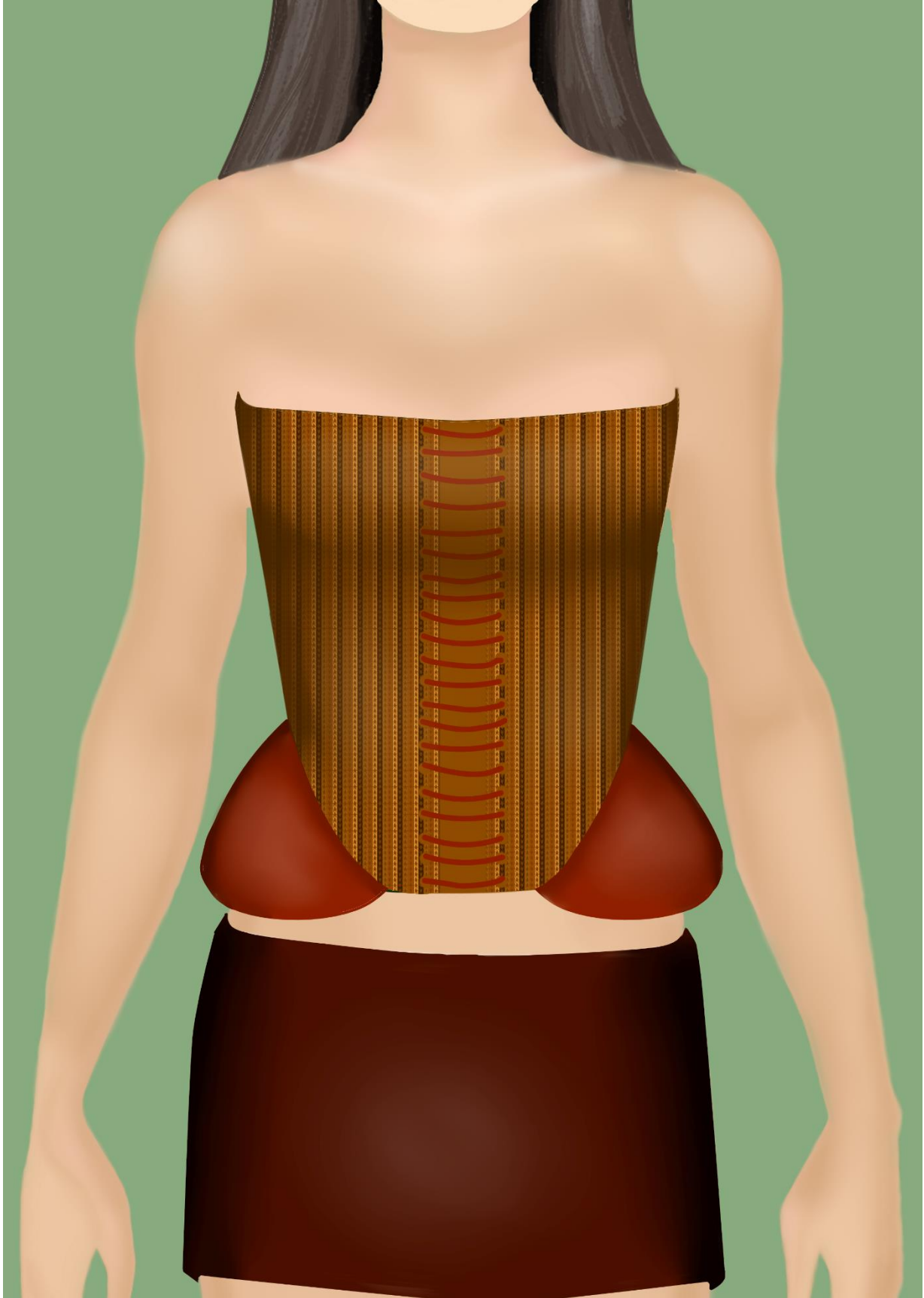

4. ZAKLJUČAK

Posljednjih par godina vlastita zainteresiranost i znatiželja prema korzetima je stalno rasla. Polazište ovog rada je želja za višom i detaljnijom edukacijom vezanom uz korzete. Uvijek bi se pitala kako je žena mogla ići toliko daleko da bi zadovoljila modne standarde društva, ali na kraju ne mora značiti da je ona kriva. Žena je u prošlosti uvijek imala sporednu ulogu. Do početka 20. stoljeća žena je vlasništvo supruga, oca ili nekog drugog muškog člana obitelji. Stoga je njezina svrha, nažalost, bila zadovoljstvo osobe koja ju posjeduje. Zanimljivo je da se korzet može također shvatiti kao sredstvo zarobljeničtva kojeg su se žene oslobodile u slično vrijeme kada su dobile pravo glasa.

Kako je žena godinama imala više slobodnog vremena za aktivnosti koje nisu uključivale težak rad, imale su i slobodu isprobavati modne trendove koji nisu utjecale na njihovu svakodnevicu. Točan razlog i vrijeme nastanka prsluka koji je prethodnik korzeta nije poznat, ali prvi očuvani primjeri i dokumenti datiraju na početak 16. stoljeća. Kroz posljednjih 400 godina odijevanje se uvijek vodilo društvenim, ekonomskim i političkim situacijama, umjetnošću i arhitekturom. Na početku je to bio običan prsluk ispunjen kitovim kostima koji je spojen sa suknjom, zatim se odvaja i ima vlastiti naziv – *stays*. Mijenjao se kako se mijenjala i silueta haljine, nekada širi ili uži, duži ili kraći. Jedina zajednička stvar im je što su loše utjecali na anatomiju ženskog tijela. Početkom 19. stoljeća *stays* evoluirao u korzet. S vremenom dolazi do više modela i varijacija, koje su na neki način olakšale materijal i izradu. Tijelo se modeliralo u svrhu modne siluete. Dolaskom Prvog svjetskog rata žene su zamjenjivale muškarce u njihovim poslovima pa su se oslobađale odjeće koja im je bila prepreka. Ovaj događaj je ženama bio poticaj da steknu svoje pravo za kojeg su se godinama unazad borile. Oslobodile su se teškog korzeta i zamijenile ga laganijom varijantom – steznikom. Korzet se i danas nosi, ali ne u istom obliku kao kada je bio na vrhuncu tijekom "S" siluete. Međutim, najbitnije je da čovjek, nebitno kojeg spola, ima pravo izbora za ono što želi. Brojni svjetski dizajneri danas korzet predstavljaju kao simbol osnaživanja žena.

5. LITERATURA

1. 1940s Lingerie- Bra, Girdle, Slips, Underwear History. 2014. VINTAGE DANCER. URL: <https://vintagedancer.com/1940s/1940s-lingerie-history/>
2. 2014. CORSETS 1800 – 1990S – CORSET HISTORY TIMELINE. Blue 17 Vintage clothing. URL: <https://www.blue17.co.uk/vintage-blog/corsets-1800-1990s/>
3. BASS-KRUEGER, Maude. 2019. Vogue’s fashion encyclopaedia: The history of the corset. VOGUE. URL: <https://www.vogue.fr/fashion/article/vogues-fashion-encyclopaedia-the-history-of-the-corset>
4. Corset. Wikipedia. URL : <https://en.wikipedia.org/wiki/Corset>
5. GIBSON, Rebecca. 2015. Effects of Long Term Corseting on the Female Skeleton: A Preliminary Morphological Examination. Nexus: The Canadian Student Journal of Anthropology, Vol. 23, Issue 2
6. LARSEN, Erin. 2017. A brief history of the corset through 1950. URL : <https://refashioninghistory.com/2017/02/15/a-brief-history-of-the-corset-through-1950/>
7. WAUGH, Norah. 1954. Corsets and Crinolines. London, B.T.Batsford LTD

6. POPIS FOTOGRAFIJA

- Slika 1. Minojska božica zmija (procjena 2500-1500 pr.n.e.),
<https://refashioninghistory.com/2017/02/15/a-brief-history-of-the-corset-through-1950/>
- Slika 2. Francuski busk iz 18.stoljeća na kojoj muškarac drži srce koje žena probija mačem (gore, naopako), ispod je sirena, , ©Metropolitan Museum of Art,
<https://refashioninghistory.com/2017/02/15/a-brief-history-of-the-corset-through-1950/>
- Slika 3. Pair of bodys, WAUGH, Norah. 1954. Corsets and Crinolines. London, B.T.Batsford LTD
- Slika 4. Francuski ili talijanski stomacher, kasno 17. ili rano 18. stoljeće, ©Museum of Fine Arts Boston, <https://refashioninghistory.com/2017/02/15/a-brief-history-of-the-corset-through-1950/>
- Slika 5. Stays s početka 18. stoljeća,
<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/90398>
- Slika 6. Stays koji nije u skroz popunjen kostima, WAUGH, Norah. 1954. Corsets and Crinolines. London, B.T.Batsford LTD
- Slika 7. Stays s visokim stukom, WAUGH, Norah. 1954. Corsets and Crinolines. London, B.T.Batsford LTD
- Slika 8. Lagani stays s manje kostiju, WAUGH, Norah. 1954. Corsets and Crinolines. London, B.T.Batsford LTD
- Slika 9. Karikatura, James Gillray, WAUGH, Norah. 1954. Corsets and Crinolines. London, B.T.Batsford LTD
- Slika 10. Corset à la Ninon, WAUGH, Norah. 1954. Corsets and Crinolines. London, B.T.Batsford LTD
- Slika 11. Korzet sa dodanim umetcima, WAUGH, Norah. 1954. Corsets and Crinolines. London, B.T.Batsford LTD

- Slika 12. Kraći francuski korzet, WAUGH, Norah. 1954. Corsets and Crinolines. London, B.T.Batsford LTD

- Slika 13. "Spoon busk", WAUGH, Norah. 1954. Corsets and Crinolines. London, B.T.Batsford LTD

- Slika 14. Korzet sa izoštenim konturama, WAUGH, Norah. 1954. Corsets and Crinolines. London, B.T.Batsford LTD

- Slika 15. Korzet ravnog fronta, oko 1901, WAUGH, Norah. 1954. Corsets and Crinolines. London, B.T.Batsford LTD

- Slika 16. Korzet za sport, WAUGH, Norah. 1954. Corsets and Crinolines. London, B.T.Batsford LTD

- Slika 17. All in one ili corselette, <https://vintagedancer.com/1940s/1940s-lingerie-history/>

- Slika 18. Girdle, [https://en.wikipedia.org/wiki/Girdle_\(undergarment\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Girdle_(undergarment))

- 19. Slika Vivienne Westwood corsets, Getty Images, <https://www.vogue.fr/fashion/article/vogues-fashion-encyclopaedia-the-history-of-the-corset>

- Slika 20. Madonna na turneji 1991. godine, Getty Images, <https://www.vogue.fr/fashion/article/vogues-fashion-encyclopaedia-the-history-of-the-corset>